

Toplumsal İletişim Açısından Türk Dünyasında Ritüellerin Rolü: Kırgız ve Tıva Türklerinde Kullanılan Günlük Ritüellerin Kıyaslamalı Analizi

Topçugül Narmamatova*

Giriş

Küreselleşme süreciyle birlikte hızla gelişen yeni iletişim teknolojileri ulusal ve uluslararası boyutta birçok alanda değişim ve dönüşümlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. İnsan hayatının her alanında kendini hissettirmeye başlayan iletişim teknolojileri toplum bireylerinin yaşam tarzından tutun, fikir, düşünce, davranış biçimleri ve değer yargılarından beri önemli değişikliklere uğratmıştır. Böylelikle günümüz toplumlarında önemli iletişim aracı haline dönüşen yeni iletişim teknolojileri ön plana çıkarken her toplum için önemli bir fenomen olan toplumsal değerler, gelenek-görenek, örf-adetler ve ritüeller göz ardı edilmekte, ikinci plana itilmektedir. Oysa ta eski dönemlerden beri kültürel değerler, gelenek ve görenekler, ritüeller önemli bir iletişim aracı olarak kabul edilmiş ve kuşaktan kuşağa bilgi aktaran iletişimsel işlevi gerçekleştirmiştir.

Bir toplumu toplum yapan onun dilidir, kültürüdür. Bir toplumun kültürünün değişmesi, onun dilinin, dininin ve değerlerinin kaybolması anlamına gelir. Kültür insan topluluklarına kimliklerini veren ve onları birbirinden ayırt eden özelliklerin toplamı olarak tanımlanabilir. Kültür bütün bir toplumun yaşam biçimini oluşturur ve bu hal ve hareket kodlarını, giyim kuşamı, dili, kültürel törenleri, davranış normlarını ve inanç sistemlerini içerir (Mutlu, 1998:229). Bir toplumun kültürü o toplumun özelliklerini yansıtır. Bir milletin kültürünü, değerlerini anlayabilmek için o toplumun dili, inançları, değerleri hakkında bilgi sahibi olmak gerekir.

Toplumda olduğu gibi kültürün de asli unsuru insandır. Kültür insanın insanla, insanın eşyayla ve insanın doğayla olan ilişkilerinin ürünüdür. Kültürün yaratıcısı ya da oluşturucusu insandır. Yalnızca yaratmakla kalmayıp kültürü yaşatan, onu taşıyarak yeni kuşaklara aktaran da yine insandır. Kültür donuklaşmış, katı, statik bir karaktere değil, dinamik bir niteliğe sahiptir. Kuşaktan kuşağa aktarılacak

* Ar. Gör. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Bişkek/KIRGIZISTAN, topcugul.narmamatova@manas.edu.kg

varlığını sürdürür. Bu kültürün öğrenilmesi, geliştirilerek yaşatılması ve sonra da yeni kuşaklara aktarılması işlemleri zincirleme devam ettiği müddetçe toplumlar ve kültürler, doğal olarak da uluslar ve devletler ayakta kalabilirler (Arslan, 2004:8).

Törenler, örf-adetler ve ritüeller kültürün bir unsurudur. Törensiz bir toplum yoktur. Bu bağlamda toplumlar arasında farklılık taşıyan olgulardan biri de törenler, örf-adetler ve ritüeller olarak sayılabilir. Fakat eski zamanlardan kalan bazı adetler günümüz yaşamında hoş görülmemektedir. Oysa bir toplumda ritüeller, inanç ve törenleri gerçekleştirme ve devamlılığını koruyamayan bireyler kolaylıkla başka toplumların yönetimi altında kalabilir.

Birey sosyal varlık olması nedeniyle de inançlara ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacı gidermek için de toplumda genel olarak ya da bireyin tek başına gerçekleştirmesi gereken bazı geleneklere, ritüellere başvurur. Toplum içinde genel olarak kabul görülen inançlar sistemi bir takım ritüeller aracılığıyla geliştirilir, pekiştirilir ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Her toplumun kendine özgü inançlar sistemi, kullandığı ritüeller vardır. Bu ritüellerin gerçekleştirilmesi ya da yeniden yapılanmasında toplumsal kimlik ile toplum bilincinin önemli ölçüde etkisi olur. Ritüeller toplumun kimlik sisteminin altyapısını kuran olgulardan oluşur. Bu nedenle de toplumsal yapı yıllar arasında değişimlere uğrasa da onun inançlar sistemi, örf-adetleri ve ritüelleri büyük ölçüde değişmemektedir.

Bu bağlamda Türk soylu toplumların içinde bulunan, ancak coğrafya açısından birbirinden oldukça uzakta ve farklı dini inançlarda olan Kırgız ve Tıva halklarındaki günlük hayatta kullanılan ritüellerin kıyaslamalı olarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Uzun yıllardır birbirinden uzaklarla yaşayan bu Türk soylu halkların günlük hayatta kullandıkları ritüellerdeki benzerlik ve farklılıkların ortaya koyulmaya ve bu Türk soylarının zaman ve mekana bakmaksızın kendi kültür, gelenek ve göreneklerini nasıl korudukları ve sürdürdükleri açıklanmaya çalışılacaktır.

Kültür ve Kültürel Değerler

Doğası itibarıyla insan sosyal ve içgüdüsel bir varlıktır. Bireyin toplum içerisinde şekillendiği de bir gerçektir. İnsan, çevresini algılamaya başladığı andan itibaren ailesinin, yakın akraba ilişkilerinin, bu ilişkilerdeki iletişimin temelini oluşturan ortak bir dilin ve kültürün; geniş anlamda da sosyalleşerek bir toplumun içerisinde yerini almakta ve onun doğal bir üyesi hâline gelmektedir (Topçuoğlu, 2010: 2). Toplum ise sınırları belli bir doğal çevrede ortak amaçlar için bir araya gelen, birbiri ile ilişki, işbirliği ve dayanışma içinde olan insanlardan oluşan kümelerdir. Toplumda

yaşayan birey doğduğundan sosyal ortama katılıncaya kadar etrafındakilerle iletişim ve etkileşim içinde olması gerekir. İnsanın kişiliğinin oluşmasında, yaşadığı toplumda kendi statüsünü belirlemede daha doğru bir deyişle onun sosyalleşmesinde aile kurumunun, arkadaş çevresinin ve toplumsal gelenek-göreneklerin, toplum kültürünün önemi büyüktür. Kendi bulunduğu toplumda o toplumun tarihsel birikimleriyle oluşan ortak değerleri benimsenemeyen, yaşam biçimine dönüştüremeyen birey ise aile, kurum ve toplumdaki gittikçe uzaklaşır, hatta bu durum onun toplumdaki dışlanmasına da neden olur.

Toplumsal yaşamın içerisinde günlük hayatımıza şekil veren, bir çok yazılı ve yazılı olmayan kurallara bireylerin uyumu konusunda sorgulanan ve denetlenen, belirli kalıplarla sınırlandırılan, iyi veya kötü olarak kabul edilen, yerine getirilmesi mutlak bir çoğunlukça arzulanan ve benimsenen değerler vardır. Bu değerler, kişilerin dış dünyayı algılama biçimlerinde oldukça etkili olan davranış, tavır ve tepkilerin, ideolojilerin ve ahlaki yargıların tanımlayıcısı ve belirleyicisidir. Bundan dolayı, toplumların zamanla sahip olduğu değerler o toplumun kültürlerini ifade eder (Anıl, 2011: 42). Kültür ise insan topluluklarına kimliklerini veren ve onları birbirinden ayırt eden özelliklerin toplamı olarak ifade edilebilir (Mutlu, 1998:229).

Aslında kültürle ilgili birçok tanım geliştirilmiştir ancak hiç bir tanım üzerinde ortak bir görüş yoktur. Onlardan bazıları kültürü genel olarak davranışsal ve işlevselci terimlerle tanımlamaya yönelmişse, bazıları da kültürün daha farklı bir şey olduğunu, kültürel üretim, dolaşım ve tüketimin çelişkili, kesintisin toplumsal bir süreç olduğunu ileri süren tanımlardır. Genel olarak “kültür insan yapısı olan her şey” olarak görülebilir. Sosyal bir değişim ve dönüşüm ortamında şekillenen kültür; insanların insanlarla, doğayla, topluluklarla, toplumların kendi aralarında ve çevreleriyle etkileşimleriyle doğar, gelişir, değişime uğrar, zenginleşir ve çeşitlenir (Eren, 2008: 7).

Bütün toplumların, kendilerine özgü oluşturdukları örf ve adetleri, değerleri, normları, düşünceleri, inançları, ahlakı, beceri ve alışkanlıkları, deneyimleri, yaşamları ve bunları ifade eden biçimleri vardır. Kültür, toplumun bireyleri arasında karşılıklı etkileşim sonucu, toplum üyelerinin davranış biçimlerini yapılandıran, belirleyen ve yönlendiren en önemli şekillendirici bir unsurdur (Anıl, 2011: 10). Genel olarak değerlendirmek gerekirse kültür ve kültürel değerler toplumu oluşturan önemli yapı taşlarından biri olarak ifade edilebilir. Her toplumun kendine özgü dili, dini, inancı, kültürü ve kültürel değerleri vardır ve o toplumda yaşayan bireyler bunlara göre kendi yaşam biçimini belirler. Dolayısıyla da kendi kültürel değerlerini benimseyen birey bu değerleri korumakla, sürdürmekle ve

kuşaktan kuşağa aktarmakla yükümlü olur. Böylece de ister yazılı şekilde olsun isterse de sözlü veya görüntüsel şekilde olsun bu kültürel değerler kuşaklara bir miras olarak aktarılır.

Kültürel Değerlerin Bir Türü Olarak Ritüeller

Ritüeller toplum bireyleri arasında dayanışmayı sağlamak, toplumda yaşayan bireyi duygusal açıdan desteklemek, toplumun ahlaki ilkelerini sağlamak ve toplum bireyelerinin inançlarını güçlendirmek amacıyla geliştirilmiş olan kültürel değerlerin bir türüdür.

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde ritüeller kültürel değerlerin bir parçası, bir türü olarak görülmüştür. Toplumda ritüelleri bilmek o bireyin toplumdaki statüsünün önemli olduğunu ve kültürü daha iyi bildiğini göstermiştir. Böylece ritüeller anlam itibarıyla kültürel-etnik değerleri kendi içine kapsamaktadır. Ritüeller toplumsal yaşam içerisinde sıkça kullanılan semboller olarak gösterilebilir. Çünkü ritüellerde daha çok sembolik işlemler yapılır ve bu işlemlerin de belli bir inançlar sistemine dayatılması önem arz eder. Ritüellerin devamlılığı ise toplum kültürünün devamlılığıyla doğrudan ilişkili olur (Tril,2008:268).

Toplumun standartlaştırılmış ve devam eden semboller aracılığı ile gerçekleşen davranış biçimi olarak görülen ritüeller toplumun bireyler arası bağları daha da güçlendirerek geçmişten geleceğe bir takım yenilikler getirerek sosyal bilimlere bir konu olarak ortaya çıktığı söylenir. Ritüeller genelde toplumun dini inançlarına göre gerçekleşmektedir demek aslına pek de doğru sayılmayacaktır. Çünkü ritüeller hem dini hem de törensel olabilir. Bu bağlamda baktığımızda bir dini ritüeli birey tek başına gerçekleştirirse bir törensel yani seküler ritüeli gerçekleştirmek için toplumun birçok üyesinin bir araya gelmesi söz konusu olur. Max Gluckman, ritüelleri törene benzetmekle birlikte mistik bir anlam taşıdığı da ileri sürmüştür. Ritüeller bireyin iç dünyasını etkileyerek ya korkutmak ya da mutlu etmek için gerçekleştirilmiştir (Karaman,2010:236).

Durkheim'e göre ritüeller "bir insanın kutsal nesnelere huzurunda nasıl hareket edeceğini düzenleyen davranış kuralları" olarak ifade edilmektedir (Hülür,2014:99). O ritüellerin toplumdaki ilişki modelini göstererek güçlendiğini ileri sürer ve ritüelleri kutsal ve dindışı olarak ayırmakla birlikte törensel ritüelleri kutsal nesnelere karşı davranılması gereken davranış modeli olarak belirtir.

Ritüellerin toplumsal bir olgu olmasına karşın onu yaratan ve ona katılanların iç dünyasını da açıkladığı bilinmektedir. Ritüellere, kültüre sahip olan bireyin ritüeli

gerçekleştirdiği zaman o ritüele yüklenen anlam ve duyguları bilmesi gerekir. Böylece de ritüeller daha anlamlı ve amaca yönelik bir şekilde gerçekleştirilir. Ritüellere katılanlar için ise ritüellerin gerçekleştirilmesi çok büyük bir önem taşır. Çünkü ritüeller toplum bireyleri için inanç, dayanışma ve güven gibi duyguları oluşturarak toplum içindeki birleşimi sağlar. Bu nedenle ritüeller bir toplumun kutsal bağlılık duygularını ve ahlaki hislerini güçlendirir (Karaman, 2010:230).

Sosyologlar ve antropologlar ritüelleri ikiye ayırarak inceler. Bunlar dinsel ve günlük hayatta kullanılan ritüellerdir. Dinsel ritüeller genelde insanın inancıyla doğrudan ilişkili olup insan hastalandığı, krize uğradığı, bulanıma girdiği veya hayatında herhangi bir tehdidin olabileceği söz konusu olduğunda onun güvencini daha da pekiştirmek, onun iç dünyasını rahatlatmak amacıyla yapılan ritüeller olur. Örneğin insanın doğum sırasında, ölümünde veya hastalandığında yapılan ritüellerdir. Bunun dışında günlük hayatta kullanılan ritüeller de mevcuttur. (Tril,2008:266). Bunlar kültürün bir çeşidi olarak insanın günlük yaşamında kullandığı ve kuşaktan kuşağa aktardığı ritüellerdir. Örneğin günlük hayatta kullanılan tabular (yasaklamalar), yaş değişimini belirtmek için kullanılan ritüeller bunun içinde değerlendirilebilir.

Geçiş ritüelleri törensel ritüeller bağlamında değerlendirilir ve toplumda yaşayan bireyin eski statüden yeni statüye geçmesinde uygulaması ve kabullenmesi gereken ritüelleri belirtir. Geçiş ritüelleri her toplumda farklı olarak gerçekleştirilir. Özellikle insanoglunun yaşamında önemli olan üç dönem doğum, düğün ve ölüm sırasında yapılan ritüeller geçiş ritüelleri için önemli sayılmaktadır. Ayrıca toplumda yaşayan birey üyeliğe kabul edilme ritüellerini de yaşamak zorundadır. Daha doğru bir deyişle insanın yaş değişimini gösteren (çocukluk, yetişkin olmak ve toplumda kendi statüsünü kazanmasını simgeleyen) yaş ritüelleri de yapılır. Bunun dışında insan toplumda belli bir statüye kabul edildiğinde, belli bir başarıya ulaştığında da çeşitli ritüeller yapılır (Bayburin, 1993,20).

Geçiş ritüelleri dışında takvimsel ritüeller de mevcut bulunmaktadır. Takvimsel ritüeller esasen doğayla ilgili yapılan ritüel olup toplum bireylerinin bir araya gelmesiyle gerçekleştirilir. Takvimsel ritüeller topluma odaklı olur ve birey bu ritüeli tek başına yapamaz. Bu tür ritüeller sürekli tekrarlanmasına rağmen hiçbir zaman değişime uğramamıştır ve bu yüzden de toplum bireylerini kendi toplumuna ve kültürüne bağlı kılan bir tür ritüellerdendir. Örneğin Kırgızlarda yaz dönemlerinde yağmurun çok nadir yağması sırasında tarlaların kurumaması için yağmur çağrılır. Yağmurun çağrılması için de toplum bireyleri bir araya gelerek kazanları toplar, onların dibine vurur, ses çıkartır böylece de yağmurun

yağması dilenir. Bunun dışında hastalık, rahatsızlık, hayatı tehdit eden durumlarda insana güven vermek, onun inancını pekiştirmek amacıyla çeşitli ritüeller yapılır (Bayburin, 1993,18).

Ritüeller insanların neyi önemli ve gerekli bulduğunu söylemelerinin bir yoludur. Doğrudan nedensel açıklamaların sağlanması gerekli görülmes. Ölüm, hastalık ve şiddet gelişmiş bir toplumda her gün karşılaşılan olaylardır. Bilimsel bir açıklama bulunmadığında insanlar ritüeller ve dinler gibi sembolik anlamlar içeren olgulara sarılma eğilimindedir. Bu şartlar altında ritüeller, herşeyden önce başka türlü açıklanması mümkün olmayan olayları açıklamaya bu suretle de endişe, şüphe ve belirsizliğe karşı bir çare sunma işlevini yerine getirirler (Karaman, 2010:233). Böylece kültürel değerlerin bir parçasına dönüşen ritüeller toplum bireylerin kolektifleşme ve dayanışmasını sağlayan ritüeller günümüz modern dünyada da kullanılmaktadır. Ayrıca eskiden aynı dili, inancı ve yaşam tarzı olan toplumların zamanla birbirinden uzaklaşmasına ve bu toplumlarda bir takım toplumsal değişimler yaşanmış olmasına rağmen onların bir takım kültürel değerleri, bunun içinde kullandığı ritüeller hala varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla da ritüeller toplumu yaşatan, ona bir anlam katan kültürün önemli yapı taşlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Kültürel Değerleri Korumada ve Aktarmada İletişimin Rolü

İletişim bir ortaklaşma sağlamanın yanı sıra insanı var eden bir olgudur ve iletişim aracılığıyla insanlara kuşaktan kuşağa kültür değerlerini aktarmaktadır, böylelikle de hayatını devam ettirmektedir. Kültürün yaşatılmasında, gelişip değişmesinde ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında toplumsal iletişimin genel olarak da iletişimin önemi büyüktür. Çünkü kültür ve iletişim birbiriyle kaçınılmaz bağla bağlıdır ve kültürün materyal veya zihinsel üretimi ancak iletişimle olabilir. Kültür iletişimden geçerek üretilir ve iletişimin doğası iletişdiği kültürü anlatır.

İletişim, genel hatlarıyla bilgi alış-verişi gerçekleştiren ve insanlar arasında haberleşmeyi, bilgi paylaşımını sağlayan alan olarak görülmesine rağmen birçok bilim dallarını kendi içinde barındıran bir bilim dalı olarak görülür. Bu yüzden de iletişim hem fen bilimleri alanında hem de sosyal bilimler alanında geniş çapta kullanılabilir. İletişimin de kendi içinde birçok alanlara ayrıldığı bilinmektedir. Bunlar uluslararası iletişim, kültürlerarası iletişim ve toplumsal iletişim olarak farklı alanlarda yapılan bilgi alış-verişini anlamak ve anlamlandırmak için kullanılır.

Toplumsal iletişim fikirlerin, kuramların, ilişkilerin bir dizgesi olarak ortaya çıkan çok karmaşık bir sosyal alandır. Toplumsal iletişim özelliklere göre birbirinden

ayrılabilir. Örneğin hedef kitlenin özelliğine göre kitle iletişimi, kişilerarası iletişim olursa, ele aldığı konuya göre kültürlerarası iletişim, sözlü iletişim veya sözsüz iletişim olarak ayrılır. Toplumsal iletişim toplumda yaşayan birey ve toplumu, toplumun kendi içindeki faaliyetleri ve etkileşimleri araştıran aktüel bir bilim dalı olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal iletişim iletişim sosyolojisinin bir dalıdır ve toplumun ve/veya bireyin toplumsal değerlerini etkileyecek mantıksal ve değersel bilgi vermektedir (Sokolov, 2002:56).

İnsanlığın, özel anlamda da ulusların toplumsal ve kültürel varlıklarının yaşatılması, yeniden üretilerek (geliştirilerek) yeni kuşaklara aktarılması; daha öz bir anlatımla “Öğrenme-Yaşatma-Geliştirme-Aktarma” işlemlerinin zincirleme devam ederek ulusal ve evrensel mirasın sonsuza kadar yaşatılması bu süreçle gerçekleşir. Bütün bu süreç sayesinde ki; 1. Bireylerin bilişsel (zihinsel ve zeka bakımından) gelişmesi, 2. Bireylerin ahlaki ve moral kimlik kazanması, 3. İnsanın kişiliğinin ve benliğinin gelişmesi (bireysel ve sosyal kimlik kazanımı), 4. Bireyin içinde bulunduğu grubun değer, norm ve temel tutum-davranış örüntülerini öğrenmesi, bunları içselleştirmesi, 5. Genel anlamda ise içinde bulunulan fiziki ve sosyal çevrede kabul gören ve beklenen; bunun da ötesinde bu çevrelerle iletişimin sürdürülebilmesi için zorunlu olan her türlü yetenek ve yeterliliğe sahip olabilmesi mümkün olur.

Toplumsallaştırma ve sosyalizasyon süreci, toplumun mevcut değer ve normlarının bireylere öğretilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bazen sosyalizasyon, kimi zaman da eğitim şeklinde tanımlanan bu süreç, kültür temelinde ele alındığında, “kültürleşme” süreci olarak da adlandırılabilir. Bu süreç toplumun varlığı açısından olduğu kadar, onun ayrılmaz bir parçası olan kültürün varlığı ve sürekliliği açısından da hayati bir önem taşır. Yeni kuşak, kendinden önceki kuşaktan devraldığı toplumsal kültürünü önce korumak ve yaşatmak, sonra da geliştirip kendinden sonra gelecek kuşaklara aktarmakla yükümlüdür. Bu kültürün öğrenilmesi, geliştirilerek yaşatılması ve sonra da yeni kuşaklara aktarılması işlemleri zincirleme devam ettiği müddetçe toplumlar ve kültürler, ve doğal olarak da uluslar ve devletler ayakta kalabilirler. Aksi takdirde çöküntü ve yok oluş kaçınılmazdır. Bütün bu anlatılanlardan da rahatlıkla çıkarılabileceği gibi medyanın sosyalizasyon süreci üzerinde yadsınmaz bir etkisi vardır. (Arslan,2004:6).

Genel olarak bakıldığında iletişimin önemli işlevlerinden biri bu kültür sunumudur, o kültürel ve sanatsal değerleri koruma ve nesillere aktarma yoluyla insanları toplumsallaştırır. Toplum bireyleri iletişim aracılığıyla toplumsal ve kültürel değerleri benimser, öğrenir ve gelecek nesillere aktarır. Kültürel değerlerin bir türü

olarak ritüeller de iletişim aracılığıyla zaman ve mekana bağlı kalmadan nesilden nesle aktarılarak günümüze kadar gelmiştir ve hala birçok toplumlarda çeşitli yöntem ve yollarla varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla da iletişimin kültürel değerleri korumada ve nesilden nesle aktarmada öneminin büyük olduğunu söyleyebiliriz.

Türk Toplumlarının Bir Dalı Olarak Kırgızlar ve Tıvahlar

Kırgızlar Türk halklarının içinde yer alır ve dil, din, medeniyet, kültür açısından Türk Dünyasındaki diğer topluluklarla aynı özellikleri taşır. Kırgızlar hakkında ilk tarihsel bilgiler M.Ö. 201 yılında Çin’li bilim adamı Sin Tzyan’ın eserinde rastlanır. Bu eserde Kırgızlar “Ge-gun” olarak geçer. Kırgızlar Enisey nehrinin yanında, Sayan-Altay dağlarında ve Tyan-Şan, Pamir dağlarında yaşamıştır. Kırgızların yaşam tarzı esasen göçebelik olmuştur ve Rus Çarlığı tarafından bu topraklara jeopolitik siyaset yürütülene kadar ve Sovyet Birliği’nin bünyesine girinceye kadar göçebelik hayatta yaşamışlardır. Tyan-Şan, Pamir dağlarına taşınmaya kadar Şaman dininde olmuş ve gökyüzüne, dağlara, taşlara çeşitli hayvan ve bitkilere ibadet etmiştir. Özellikle de kendilerini Tenirci olarak hesaplamış ve gökyüzünde Tenir’in (Allah) olduğunu varsayarak gökyüzüne ibadet etmiştir (Soltonoev,2003:11-18).

IX-X. Yüzyıllarda Karahan Hakanlığı devrinde hükümdar Kasım Kara Bugra Han’ın desteğiyle İslam dini Orta Asya’da ve tabii Kırgızistan’da yayılmaya başlamıştır. Kırgızlar İslam dinindeki ibadetleri yerine getirmezlerse de “Allah’ın kulu, Muhammed’in ümmetiyiz” diye dine inanmıştır. Kurban bayramlarında namaz kılmadıklarında kırk taşı yerinden devirse olurmuş diye bu işlemi yapmış. Daha çok bakşı, bübü, tölgöçü ve dalıcı gibi kişilere inanmış küçük çocukların da onları koruyan ‘Umay Ene’lerin olmasına inanmıştır. Evimize bereket gelsin diye kurşunu beyaz beze sarmış ve evin köşesine asmıştır. Güneş yakalandığında, deprem olduğunda çok kaza olacak diye korkmuş ve yağmur yağmadıklarında da tarlaya çıkarak çeşitli ritüelleri gerçekleştirmiştir (Soltonoev,2003:11-18). İslam dininin güçlendiği XI-XII. Yüzyıllarda ise Semerkant, Buhara, Balasagun, Kaşgar gibi şehirler dini merkezler olarak tanınmıştır. Bu dönemlerde Al-Harizma, Cusup Balasagun, Kaşgarlı Mahmud ve İbn Sina gibi önemli aydınlar yaşamıştır. Türk şairleri arasında önemli yer tutan Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig eseri ve Kaşgarlı Mahmud’un Divani Lügat-at-Türk adlı eseri de tam bu zamanlarda yazılmıştır. Elbette bu eserler Arap alfabesiyle yazılmışsa da Kırgız yazısının temelini oluşturmuştur (Nur uulu v.d., 2009:125).

Ülkenin siyasi coğrafyasına bakıldığında Kırgız topraklarında eskiden çeşitli Hakanlıklar hükmetmiş ve Kırgız halkı da sürekli bu hakanlıkların yönetiminde olmuştur. Tarihsel bilgilere göre ancak 940 yılında Barsbek Kagan'ın devrinde Kırgızlar özgürlüğe kavuşarak Uluu Kırgız Kaganlığı ortaya çıkmıştır. Ancak bu Kaganlık da uzun zaman ayakta duramamış, Uygurların kurduğu kaganlıkla sona ermiştir. Böylece yıllarca sürekli savaş, işgal olaylarıyla karşı karşıya yaşayan ve bu nedenle de tam bir şekilde gelişmeyen Kırgız halkı Sovyetler Birliği'ne girdikten sonra ister ekonomik, isterse de siyasi vetoplumsal-kültürel alanda gelişim göstermeye başlamıştır (Soltonoev,2003:34).

Sovyetler Birliği bu bölgede kendi hükmünü yürütünceye, eğitim ve bilim alanında da bir takım değişiklikler yaratıncaya kadar yerel halk ancak sadece mektep ve medreselerde eğitim görebilmişlerdir. Rus Çarlığı bu toprakları ele geçirdikten sonra "rus-yerel" okullar çalışmaya başlamıştır. Örneğin 1883'te Oş bölgesinde 41 okul çalışmış ve bu okullarda 391 öğrenci eğitim görmüşse, 1914'te 229 okul eğitim vermiş ve bu okullarda da 3,2 bin öğrenci okumuştur. Böylece 1917'ye kadar Kırgızistan'da Avrupa türündeki 107 okul çalışmış ve 7 bin öğrenci (bunun 574 kırgızlar) eğitim görmüştür. (Nur uulu v.d., 2009:135). Sovyet Birliği çöktükten sonra 1991 yıllarında Kırgızlar bağımsız devlet olarak ilan edilmiş ve birçok alanda gelişmeye başlamıştır. Uzun zamandır Rusların yönetiminde olması Kırgızların siyasal ve sosyal yaşamına oldukça etki yaratmıştır. Ancak öyle de olsa Kırgızlar hala eski kültür ve medeniyetini sürdürmekte ve daha çok köylerde çeşitli kültürel gelenek-görenekler, ritüeller halen yapılmaktadır.

Türk Halklarının bir dalı olan Tıva toplumuna gelirse onların nüfusunun günümüzde yaklaşık 244 000 olduğu ve Rusya Federasyon'una giren Tıva özerk Cumhuriyetinde yaşadığı bilinmektedir. Tıvalıların biraz kısmı da Moğolistan'ın Bayan-Ulegey, Kobdos ve Hubsugul bölgelerinde (yaklaşık 12 000 kişi) ve Çin'in Sintzyan Uygur bölgesinde (4000 kişiden fazla) yerleşmiştir. Çinliler onları "kök-monçok" halkı olarak isimlendirir ve bu iki ülkede de etnik azınlığı oluşturduğundan özerk bölge olarak hesaplanmamaktadır. Konuştukları dil ise Tıva dili olup, Tıva dili eski Türk dil ailesinden gelmektedir. Ancak Tıva dili daha çok aile içinde ve kendi bölgesinde konuşulurken, toplumsal yerlerde ise Rusya'da Rusça, Moğolistan'da Moğolca, Çin'de ise Çince ve Kazakça konuşmaktadırlar (Monguş,2011:341).

Tıva halkı daha çok dağlık yerlerde yaşadıkları için yaşam tarzı da göçebe hayat olmuş ve çeşitli ev hayvanlarını beslemiştir. Yemekleri ise esasen et ve süttten oluşurken, yaz aylarında hamur yemeklerine önem verilir. Sütü yemekler içinde

peynir (bıştak), tere yağı (sarjag), süt kaymağı (reme), yoğurt (tarak), at sütü (kımız) ve kurutulmuş süzme peynire (kurut) nem verirler. Diğer Türk dilli halklardan en önemli farkı ise Tıvalıların hayvan kanını yemek türünde kullanmasıdır. Diğer Türk dilli halklar hayvan kanını zararlı olduğundan yenmesi günah olarak hesaplırsa Tıvalılar kanı incelik olarak hesaplar ve kandan yapılacak sosislerde kullanırlar. Dini ise şaman ve Buddizm dinleridir (Monguş,2011:345).

Tıva halkının tarihsel gelişimine baktığımızda çeşitli devletlerin yönetiminde kaldığını görebiliriz. Örneğin 1756-1911 yılları arasında Tıva Mançjur-Çin İmparatorluğu Tsın'e ait olmuşsa 1914'ten sonra Rus Çarlığı'na daha sonra da Sovyet Birliğine girmiştir. Sovyet Birliği dağıldıktan sonra ise 1993 yılında Rusya Federasyonu'na girmiştir. Yaşadıkları siyasal değişimler Tıvalıların sosyal hayatını ve kültürel inancını da etkilemiştir. Ancak devletler tarafından çeşitli kısıtlamalar, siyasal denetim olmasına rağmen Tıvalılar kendilerine ait kültürel değerleri, gelenek göreneklere bugüne kadar sürdürmüştür (Pimenova,2007:9).

Tıvalıların kutladıkları kültürel etkinlikler içinde en önemlisi şagaa'dır. şagaa ay takvimine göre kutlanan yeni yıldır. Bu bayram belli bir tarihte kutlanmaz. Ayın doğmasına göre Ocak ayının sonundan şubat ayının sonuna kadar değişebilir. Bayram aynı zamanda eski tarla işlerinin bitmesini ve yeni tarla işlerine hazırlanmayı simgeler. Aynı zamanda bu bayram zaman, insanlık ve evren'in arasındaki "zamanların bağlantısı" niteliğini de taşır. Bunun dışında her sene dağlara tapınmalar da yapılır. Oova olarak isimlendirilen bu kültürel faaliyette insanlar dağların sahipleri olduğunu ve onları sinirlendirmemek için koyun keserek çeşitli ritüelleri gerçekleştirdiği bilinir.

Kırgızlar ve Tıvalıların Günlük Hayatında Kullanılan Ritüellerin Kıyaslamalı Göstergebilimsel Analizi

Kırgızlar ve Tıvalıların günlük hayatında kullandıkları ritüelleri analiz edebilmek için yöntem olarak göstergebilimsel analiz kullanılmıştır. Göstergebilim analizi gereği bu iki toplumda kullanılan günlük ritüeller bir metin olarak ele alınmış ve bu metinler chzmlenmeye chşılmıştır.

Göstergebilimsel chzleme gerek yazınsal metinlerin, gerekse fotoğrafik ve sinematografik metinlerin chzlemesinde, metni oluşturan göstergelerin ve görsel-işitsel imgelerin neler olduğunun kavranmasında, chk kullanılan yöntemlerdendir (Algan 1999:61). Göstergebilimsel chzleme  aşamada gerçekleştirilir:

1. Metindeki kişilerin, zamanların ve uzamların bir dil yetisi (bir anlatış ustalığı, bir yaratış sanatçılığı) aracılığıyla nasıl düzenlendiğini, sözgelimi sanatsal ve yazınsal bir tasarımın söylem aşamasına nasıl geldiğini araştırır.
2. Kişilerin “olay örtüsü” içindeki işlerini saptamaya, kişilere bağlı eylem, olay ve duyguların nasıl düzenlendiğini bir anlatı izlencesi içinde nasıl eklemlediğini kavramaya çalışır.
3. Metnin ilk iki düzeyinde belirtilen anlam evreninin temellendiği, kaynaklandığı en soyut, en mantıksal, en derin düzeydeki gücül yapıların neler olduğunu görmeye ve göstermeye yönelir (Aktaran Algan:1999).

Göstergebilim çözümlemesinin esasen ister yazınsal, isterse göstergesel metin olsun onun içerisindeki örtülü olan anlamları görmeye ve göstermeye çalışır. Göstergebilim açısından iletişime yaklaşmamız bize farklı terimleri öğrenmeye teşvik etmektedir. Bunlar arasında gösterge, imge, anlamlandırma, düz değişmece, eğretileme, düz anlam, yan anlam, görüntüsel gösterge, belirtisel gösterge gibi terimler yer almaktadır ve bu terimler çeşitli anlam yaratma yollarına göndermede bulunur. Bu modeller yapısaldır ve iletinin hangi basamakları basarak oluştuğundan ziyade, onun (iletinin) bir şeyi anlamlandırmasını mümkün kılan ilişkileri çözümleme üzerinde yoğunlaşır.

Göstergebilim alanında birçok model geliştirilmiştir. Onların içinden sözlü dili gösterge biçiminde ele alıp okuyan kuramcılardan biri de Ferdinand de Saussure'dur. Saussure daha çok gösterge üzerinde odaklanır ve herhangi bir metni, resmi veya gelenek-göreneği ele alıp göstergebilimsel çözümleme yapıldığında üç önemli birleşime dikkat edilmesi gerekir. Bunlar: 1.Gösterge, 2.Gösteren, 3.Gösterilendir. Gösteren, göstergenin algıladığımız imgesidir. Gösterilen ise gösterenin göndermede bulunduğu zihinsel kavramdır. Zihinde bu gösterenin canlandırılması ise bizim yaşam deneyimlerimizle ilişkilidir. Bilindiği gibi Saussure bir dilbilimcidir ve sadece bu alanda kuram geliştirmeye çabalar.

Saussure göstergeyi diğer göstergelerle ilişkilendirerek onun gerçeği nasıl yansıtacağına bakarken göstergenin sosyo-kültürel konumuyla hiç ilgilenmemiştir. Bu konuda Fransalı göstergebilimci olan Roland Barthes yeni ufuklar açtı. Bu kuramda anlamın iki düzeyde aktarılacağı söz konusudur. Anlamlandırmanın birinci düzeyi Barthes'ın adlandırdığı gibi Düz anlamdır. Burada göstergenin gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki çözümlenmeye çalışılacaktır. Berke Vardar bunu böyle açıklamıştır. “Düz anlam: 1. Bir göstergenin gösterileni oluşturan kavramın kaplamı, gösterenin belirttiği nesnelere sınıfı; 2. Yan anlama karşıt olarak

bir birimin mantuksal değişmez nesnel anlamı” (Aktaran Algan 1999:71-72) İkinci düzey ise Yan anlam olarak adlandırılarak burada göstergenin, kullanıcıların duygularıyla ya da heyecanlarıyla ve kültürel, toplumsal değerleriyle ilgili olması söz konusudur”. (Aktaran Algan 1999:72).

Bu araştırmada hem Saussure tarafından geliştirilen model hem de Barthes tarafından geliştirilen model ele alınmıştır ve iki toplumun günlük hayatında kullandığı ritüeller üç ana başlık altında toplanılarak değerlendirilmiştir.

1. Yasaklamaya Yönelik Ritüeller

Her toplumda olduğu gibi Kırgız ve Tıvalılarda da genel olarak kabul edilmiş birtakım tabular mevcut bulunmaktadır. Kırgızlarda “tıyuular” olarak isimlendirilen tabular Tıvalılarda “horuglar” olarak görülür. Burada genel olarak “böyle olmaz” (T.”ınçap bolbas”-K.”munday bolboyt”) , “yasak” (T.”horcok”-K.”bolboyt”) veya “yasaklanmış” (T.”horuglug”-K.”tyuu salıngan”) davranışları içerir. Bunların göstergibilimsel çözümlemesi aşağıdaki tabloda verilmektedir.

	Tıvalılardaki yasaklamaya yönelik ritüeller		Kırgızlardaki yasaklamaya yönelik ritüeller	
Simge	Gösteren	Gösterilen	Gösteren	Gösterilen
Hamile kadın	Hamile kadının çocuğu çok beklememesi gerekir.	Çocuğu çok beklerse onun doğmadan öbür dünyaya geri gitmesine ilişkin inanç vardır	Çocuğa önceden giyim hazırlanmaz.	Çocuğa önceden giyim hazırlansa onun bu dünyaya gelmeden geri gitmesi söz konusu olur.
Süt	Geceleri evden süt çıkarmaz.	Geceleri evden süt çıkartmak evde bereketin gitmesine neden olur. Eğer mecbur çıkartsa o zaman onun biraz kısmı eve bırakılır.	Geceleri evden süt çıkarmaz.	Geceleri evden süt çıkartmak evde bereketin gitmesine neden olur. Eğer mecbur çıkartsa o zaman onun üzerini kapatmak gerekir.
Kımız	Kıımızı (At sütü) yere dökmez	Dökerse mutsuzluk gelir ve o evi şimşek çakar.	Kıımızı, sütü, beyaz içecekleri yere dökmez.	Dökerse evden bereket gider.
Kemik	Sonuna kadar kemirilmemiş kemiği bırakmaz	Hayvanlara hasar olacak	Sonuna kadar kemirilmemiş kemiği bırakmaz	Gençler için eğer kemiği iyi kemirirse evlendiği insan yakışıklı/güzel olacak. Büyükler için kemiği iyi kemirirse zengin olacak.

Toplumsal İletişim Açısından Türk Dünyasında Ritüellerin
Rolü: Kırgız ve Tıva Türklerinde Kullanılan Günlük Ritüellerin
Kıyaslamalı Analizi

675

Çay	Çayı kaseye dolu olarak dökmez ve iki elle sunulur	Karşısındaki insana saygı duyduğunu gösterir.	Çayı kaseye dolu olarak dökmez ve iki elle sunulur	Karşısındaki insana saygı duyduğunu gösterir.
Yemek	Pişen yemeği bırakmaz	Yemeği yemeden giderse o insana hasar gelir.	Pişen yemeği bırakmaz	Yemeği yemeden hiç değİlse bir kez yudumlamadan giderse o insana mutsuzluk gelir. İşleri iyi gitmez.
Et	Eskiden kuş ve balığın eti yenmezdi.	Çünkü kuşla balığın eti helal olarak hesaplanmazdı.	Eskiden balığın eti yenmezdi.	Çünkü Kırgızlar balığı helal olarak hesaplamamış ve Isık-Göl'ün balığını da Idık-Göl/Iyık-Göl (Kutsal göl) olarak saydığı için balıklarını yememiştir.
Hayvan	“Hafif el” olan birisi hayvan keser.	Çünkü hayvan Tıva toplumunda önemli besin kaynağı olarak hesaplanmış ve onlara saygı duyulmuştur	“Çımçık soyso dağı kasapçı soysun”	(Kuş keserse de kasap kessin) atasözünde de belirtildiğı gibi hayvanlara acı çektirmemek için kendi işini iyi bilenlerin hayvan kesmesi doğru bulunmuştur.

Yukarıdaki kıyaslamalı tablodan görüldüğü gibi Tıva toplumlarındaki yasaklaşmış davranışlarla Kırgızlardaki tabular hemen hemen aynı eşyalara kullanılmakta ve aynı anlamı vermektedir. Bazı durumlarda biraz değışim gösterdiği anlaşılmıştır. Örneğin geceleri evden sütün çıkartılmaması hem iki toplumda da aynı anlamda kullanılmıştır. Evden sütün genel olarak beyaz içeceklerin çıkartılması evden rızkın, bereketin gitmesinin bir göstergesi olmuş ve Tıva toplumunda süt çıkartmak zorunda kaldıklarında biraz kısmı da eve bırakılması gerekirse, Kırgızlarda süt eğer mecbur çıkartılacaksa üzerinin bezle ya da giyimle kapatılması söz konusu olmuştur. Bunun dışında her iki toplumda da kırmız (at sütü) önemli yemek olarak hesaplanmış ve onun dökülmesi hiç de iyi karşılanmamıştır. Kırmızın dökülmesi Tıvalılarda mutsuzluğun gelmesine işaret edilmişse Kırgızlarda kırmız önemli yemek olarak hesaplanmış ve eğer dökülürse evden bereketin kaçtığına bir göstergesi olduğu belirtilmiştir.

Özellikle de her iki toplumda da pişen yemeğin bırakılıp gidilmesi olumsuz olarak karşılanmış ve hiç değİlse bir yudum bile almadan gidilmesi yasaklanmıştır. Öyle pişen yemeği bırakıp giden kişiye mutsuzluğun geleceğine ve onun işlerinin iyi gitmeyeceğine işaret edilmiştir. Genel olarak burada birkaç örnekler verilmiştir. Ancak her iki toplumda da günlük hayatta kullanılan pek çok yasaklanan davranış

türleri mevcut bulunmaktadır ve her iki toplumdaki bireylerin yasaklanmış davranışlara ya da tabulara önem vermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

2. Çocuğu Korumaya Yönelik Ritüeller

Yasaklanmış davranışların dışında özellikle de çocuğa yönelik ritüeller mevcut bulunmaktadır. Dünyadaki tüm toplumlarda olduğu gibi araştırmaya alınan toplumlarda da çocuğa çok önem vermişler ve çocuğun doğumundan büyümesine kadar onu koruyan çeşitli ritüeller gerçekleştirilmiştir. Örneğin Tıvahlarda çocuk üç yaşına gelinceye kadar o Tanrı tarafından korunur. Üç yaştan sonra da onu koruma sorumluluğu anne-babaya geçer diye inanmışsa, Kırgızlarda çocuğu koruyan Umay Enenin (Umay Anne) olduğuna inanılmış ve Umay Ene için “Umaç Aş” isimli özel yemek hazırlanmış ve Kumru kuşu Umay Enenin kuşu olarak hesaplandığı için ona çok saygı duyulmuştur. Aşağıdaki tabloda çocuğu korumaya yönelik bir takım ritüellerin kıyaslamalı analizi verilmektedir:

Kırgızca/ Tıvaca	Tıvahlardaki çocuğu korumaya yönelik ritüeller		Kırgızlardaki çocuğu korumaya yönelik ritüeller	
Simge	Gösteren	Gösterilen	Gösteren	Gösterilen
“Kelinni tıvarı” - “Beşik bertüü”	Kızla oğlan küçük yaşlarındayken onların ebebeynleri onları evlendirmeye kara verirler	İki arkadaş ailenin çocukları hatta annelerinin karnındayken ya da beşik yaşında olduklarında eğer birisi kız birisi erkek ise büyüdüğünde evlenmesine karar verirler ve bu vesileyle iki aile birbirine hediye verirler.	Kızla oğlan küçük yaşlarında iken onların ebebeynleri onları evlendirmeye kara verirler	İki arkadaş ailenin çocukları beşik yaşında olduklarında eğer birisi kız birisi erkek ise büyüdüğünde evlenmesine karar verirler.
“Urug eereni” – “Tumar”	İlk doğan çocuğa masket yapılır	Gelen misafirlerin nazarından ve sokaktaki kötü insanların nazarından korumak amacıyla yapılır.	İlk doğan çocuğa masket yapılır, nazar boncuğu takılır	Çocuk ilk 20/40 gününde görmeye gelinmez. Çünkü çocuk çıldede olur. Bu günler geçtikten sonra gelen misafirlerin nazarından ve sokaktaki kötü insanların nazarından korumak amacıyla yapılır.

Toplumsal İletişim Açısından Türk Dünyasında Ritüellerin
Rolü: Kırgız ve Tıva Türklerinde Kullanılan Günlük Ritüellerin
Kıyaslamalı Analizi

677

“Urug sırtın” – “Joro/ Joldoş”	Doğan çocuğun plasentası doğan kadının yatağının altına gömülür	Doğan kadının daha çok çocuklu olması amacıyla bu ritüel yapılır.	Doğan çocuğun plasentası ağacın altına ya da evin eşliğinin altına gömülür	Ağacın altına ağaç gibi çocuk büyüsün diye gömülür. Evin eşliğinin önüne de bu evde çok çocuk olsun amacıyla yapılır.
“Sırtkığıaş” – “Kindik”	Doğan çocuğun göbek bağı küçük beze bağlanıp beşiğe asılır	Her doğan çocuğun göbek bağı bu şekilde asılır hatta doğduktan sonra vefat edenlerinki de asılır. Göbek bağının kaybolması hoş görülmez.	Doğan çocuğun göbek bağı kurutulup evin tavanına koyulur.	Çocuğun bir hayatının göçek bağıyla bağlantılı olduğu inancı vardır bu nedenle de göbek bağının evin tavanına yani yukarı tarafa koyulması mantıklı olur. Göbek bağı kaybedilmez.
“Uruga at berü” – “Balaga at koyuu”	Eskiden çocuğa hoş olmayan isimler verilmiştir.	Özellikle de evinde çocuk olmayan çocuğu sürekli vefat eden evlerde kötü ruhları yanlış yola gidermek amacıyla böyle isimler verilmiş büyüdüklerinde de isimleri değiştirilmiştir. Örneğin Çudek-ool (sevimsiz), Kaldar-ool (kirlî), Çerlik-ool (yabani) veya Bagay-kız (Kötü kız) gibi isimler.	Eskiden çocuğa hoş olmayan isimler verilmiştir.	Özellikle de evinde çocuk olmayan çocuğu sürekli vefat eden evlerde kötü ruhları yanlış yola gidermek amacıyla böyle isimler verilmiş büyüdüklerinde de isimleri değiştirilmiştir. Örneğin “Manas” destanında Manas çok beklenen çocuk olduğu için ve Manas’ın babası Cakır’ın düşmanlarının çok olduğu için o da “Çon Cindi” (büyük deli) olarak isimlendirilmiştir.
“Kecege” – “Kökül”	Çocuk üç yaşa geldiğinde rahim içi saç kesilir ve biraz kısmı da bırakılır.	Rahim içi saç özel bir törenle yapılır. Amacı çocuğun büyük yetişkin olması ve bunun için de çeşitli dilekler söylenir.	Çocuğun büyümesiyle onun rahim içi saç kesilir ve biraz kısmı bırakılır	Rahim içi saç çocuk biraz büyüdüğünde alınır ve biraz da bırakılır. Çocuğun büyümesi, hiç kötülüklerle rastlamaması amacıyla. Ancak Kırgızlarda müslüman dini geldikten sonra bu ritüel pek yapılmamaktadır.

“Azırandı urug” – “Asırandı bala”	Çocuk sahibi olamayan ebebeynler çok çocuklu akrabalarının çocuklarından birini evlatlık eder.	Evlatlık etmenin amacı onun “kuyruklu” olması ve arkasından çok çocuk getirmesi niyet kılınır.	Çocuk sahibi olamayan ebebeynler çok çocuklu akrabalarının çocuklarından birini evlatlık eder.	Evlatlık etmenin amacı onun “kuyruklu” olması ve arkasından çok çocuk getirmesi niyet kılınır.
-----------------------------------	--	--	--	--

3. Kutsal Şeylere/Yerlere Yönelik Ritüeller

Diğer Türk toplumlarında olduğu gibi bu toplumlar da bazı eşyaları ve yerleri kutsal olarak hesaplar ve onlara geleceğe yönelik çeşitli dileklerinin gerçekleşmesi için ibadet ederler. Aşağıda kutsal olarak hesaplanan bazı eşyalar ve yerler incelemeye alınmış ve onun anlamı açıklanmaya çalışılmıştır.

Kırgızca/ Tıvaca	Tıvahırlardaki kutsal yerlere yönelik ritüeller		Kırgızlardaki kutsal yerlere yönelik ritüeller	
	Gösteren	Gösterilen	Gösteren	Gösterilen
Dağ	Her sene dağlara tapınır.	Tıvahırlar dağların sahiplerinin olduğunu varsayar ve o sahipleri sinirlendirmemek amacıyla koyun keserek her sene dağlara ibadet ederler. Onların sinirlendirsek ve bu ritüeli gerçekleştirmezsek ekim iyi çıkmaz, yağmur yağmaz ve kötülük gelir derler.	Dağlara, taşlara, gökyüzüne v.s. yerlere tapınır.	Kırgızlar da dağların, taşların v.s. yerlerin sahibi olur diye onlara tapınır ve kan çıkartır, koyun keser. İnsan ölümüne getiren kötü bir olay olduğunda (sürekli bir yerde olan trafik kazası ya da sel akarsa) o yere gidip kan çıkartıp Kuran ayetlerinden okurlar. Amaç bunun gibi olayların tekrarlanmaması için.
Ağaç	Mevsim sırası ailece kutsal ağaca tapınır.	Tıvahırlar ailece gidip her mevsimde kutsal ağaca tapınır ve bu ritüele tüm aile bireylerinin katılması istenir. Ailenin en yaşlı kadını burada çeşitli istekleri dile getirir. Ailesinin korunması için.	Bireysel veya toplu halde kutsal ağaçları gördüğünde onlara tapınır.	Kırgızlar da çeşitli kutsal ağaçları gördüğünde onlara iyi dilekler dileyerek tapınırlar ve çeşitli kumaşları bağlarlar.

Toplumsal İletişim Açısından Türk Dünyasında Ritüellerin
Rolü: Kırgız ve Tıva Türklerinde Kullanılan Günlük Ritüellerin
Kıyaslamalı Analizi

679

Çeşme			Toplum tarafından kutsal olarak kabul edilmiş çeşmelere gidilir ve iyi dilekler dilenir.	Kutsal çeşmelere gidildiğinde gelecekle ilgili iyi dilekler dileyerek insanlar yanındaki üzük gibi güzel eşyalarını bırakır çeşme sahibine.
Kutsal yer	Bireysel veya ailece kutsal yerlere tapınır.	Tıvalılarda eskiden kutsal yerler şamanların tapınakları v.s. yerler olmuşsa günümüzde Budda evi, Hram önemli kutsal yerler olarak hesaplanmakta ve insanlar dileklerinin kabul edilmesi için buralara gelip ibadet etmektedir.	Bireysel veya ailece kutsal yerlere tapınır.	Kırgızlarda müslüman dinin kabul etmesine rağmen kutsal olarak hesaplanan bazı yerlere hala gidip dileklerinin kabul edilmesi için tapındığı bilinmektedir. Örneğin Manas Kümbözü, Sulayman Too dağı, çeşitli mezarlara gidilip çocuk sahibi olamayanlar, hastalananlar veya işleri iyi gitmeyenler çeşitli ibadetleri gerçekleştirilmektedir.

Yukarıda verilmiş tablo değerlendirildiğinde hem Kırgızların hem de Tıvalıların dağlara, taşlara, çeşitli kutsal olarak hesaplanan yerlere, çeşmelere, ağaçlara veya mezarlara tapındığı görülmektedir. Bunun gibi yerlere özellikle de çok zaman çocuk sahibi olamayanlar, uzun zaman hastalananlar veya sürekli işi iyi gitmeyenler gidip dileklerini söylerler ve bazı yerlerde koyun v.s. hayvanları keserek kan çıkarırsa bazı yerlerde de kumaş örtüp, süs eşyalarını bırakıp o yerlerin sahiplerini razı etmeye çalışmışlar. Çünkü bilindiği gibi bütün Türk halklarında olduğu gibi bu toplumlarda da eskiden yer-suyun, dağların genel olarak bütün yerlerin sahiplerinin olduğuna inanılmış ve onların sahiplerini sınırladınca alamet kopacağı bu da insanlık için iyi olmayacağı düşünülmüştür. Özellikle de herhangi bir yerde sürekli kaza, belaa olduğunda veya insan ölümüne getiren sel akımı, deprem, trafik kazası gibi olaylar olduğunda bunun gibi olaylar tekrarlanmasın diye o yerlere gidilip tülöö yapılmış ve kan çıkartılmıştır (daha doğru bir deyişle koyun v.s. hayvanlar kesilmiştir).

Sonuç ve Değerlendirme

Kültür, kültürel değerler, örf-adet ve ritüeller bir toplumu oluşturan yapı taşlarından biridir. Kültürel değerler bir toplumu diğerlerinden ayıran, o topluma kendine özgü özellikleri veren ve o toplum bireylerinin bu özellikleri benimsenmesini sağlayan önemli unsurdur. Eski dönemlerde gelenek-görenekler, örf-adetler ve

ritüeller sadece kültürün bir parçası olarak görülmeden bazı durumlarda bir iletişim aracı olarak da kullanılmıştır. İnsanın giydiği giyim tarzı, konuştuğu dil üslubu, davranışları kültürel öğeleri taşımış ve etrafındaki insanlara belli bir mesajları aktarmıştır. İnsan bu özellikleriyle o toplumun bir parçası olduğunu göstermiş ve o toplumun gelenek-göreneklerini sürdürerek, geliştirerek kuşaktan kuşağa aktarmıştır.

Günümüzde ise hızla gelişen iletişim teknolojilerinin sayesinde bilgi toplumunun yükselmesi ve bilgisayarlaşma zamanı insan aklını yerinden almış, insanları robotlaştırmış, onların fikir ve düşüncelerinin de değişmesine neden olmuş durumdadır. Günümüz insanları aynı giyimi giyen, aynı yemeği yiyen, aynı dilde konuşan Herbert Masuda'nın dediği gibi adeta 'Tek boyutlu insanlara' dönüştürülmektedir. Özellikle de küreselleşme sürecinin etkisiyle dünyaya yayılan Batı kültürü yerel kültürleri tehdit altında bırakmakta, onların kaybolmasına neden olmaktadır. Bu yüzden de kendi kültürel değerlerimizi korumamız, sürdürmemiz ve gelecek kuşaklara aktarmamız lazımdır.

Özellikle de Türk Dünyası içinde yer alan, ama mesafe olarak birbirinden oldukça uzakta yerleşen, hem de farklı dinleri benimseyen Kırgız ve Tıva toplumlarının günlük hayatta kullandığı ritüeller analiz edildiğinde iki toplumun da geleneksel ritüellerini kullandıkları ve korudukları ortaya çıkmıştır. Onlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar araştırıldığında ise iki toplumun günlük hayatında kullandıkları ritüellerin birçok açıdan benzerlik gösterdiğini, çok nadir durumlarda ancak (özellikle de yapısal olarak ayrılır, ama aynı anlamı taşır) birbirinden ayrıldıkları anlaşılmıştır. Örneğin Tıvalılarda hamile kadının çocuğu çok beklememesi söz konusu ise, Kırgızlarda çocuk için özel eşyaları hazırlamaması, giyim satın almaması gerektiği söylenmektedir. Ama ikisinde de çocuğun böyle beklenmesi ya da ona özel hazırlığın yapılması çocuğun bu dünyaya gelmeden geri gitmesine neden olacağına inanılmıştır.

Bunun dışında her iki toplumda da çocuğa çok önem verildiği, bu nedenle de çocuğu korumaya yönelik çeşitli ritüellerin yapıldığı anlaşılmıştır. Hatta çocukları kötü ruhlardan korumak ya da düşmanlardan korumak amacıyla güzel olmayan isimlerle isimlendirmeleri, çocuk sahibi olamayanların arkasından çocuk getirsin amacıyla evlatlık edinmeleri toplumların yerleşim uzaklığı ve din farklılığına bakmaksızın hala sürdürülmektedir. Ayrıca her iki toplumda da dağların, yer-suyun sahipleri olduğuna inanılmış ve onlar için çeşitli ritüeller gerçekleştirilmiştir. Her iki toplumda da dağ, su, ateş, ağaç, kutsal yerler önemli olarak hesaplanmıştır.

Toplumsal İletişim Açısından Türk Dünyasında Ritüellerin
Rolü: Kırgız ve Tıva Türklerinde Kullanılan Günlük Ritüellerin
Kıyaslamalı Analizi

681

Sonuç olarak, Türk dilini konuşan ve Türk Dünyası içinde bulunan toplumların çeşitli siyasal yapı ve sosyal yaşam değişimine, arasındaki mesafeye ve inancına bakmaksızın kendi kültür, gelenek ve göreneklerini ve ritüellerini korudukları ve sürdürdükleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla da Türk toplumlarında kullanılan ritüeller toplumsal devamlılığın sağlanmasında önemli işlevler görerek ve toplumsal bütünleşmenin yaşanmasında en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Akmataliyev, A., *Kırgızdın köönörbös döölöttörü*, Okuu basımevi, Bişkek 2000.
- Akmataliyev, A., *Kaada Salt, Ürp Adat, Adamdık On Ters Sapat*, Biyiktik basımevi, Bişkek 2002.
- Algan, E., *Fotoğraf Okuma*, Çözüm İletişim Hizmetleri Yay., Eskişehir 1999.
- Anıl, H. A., Kültürel Değişme Açısından Kuşaklar Arası Çatışma (Aşkan ve Dumlupınar Mahallesi Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2011.
- Arslan, A., “Medyanın Birey,Toplum ve Kültür üzerine Etkileri”, *İnsan Bilimleri Dergisi*, I/I (2004). <https://j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/162/162>
- Ayıcı E. - Kongu A., “Rodovie Gruppi Tuvitsev Kobdoskogo Aymaka Mongolii Na Sovremennom Etape”, *KİGİ RAN Vestnik*, No 1, 2013, ss. 34–38.
- Bayburin, A., *Ritual v traditsionnoy kulture*, Nauka Basımevi, Moskova 1993.
- Damçay, O. - Uynuk-ool, E., *Kültura Traditsionnoy Twinskoy Semi*, Ulusal Okulları Geliştirme Enstitüsü Yay., Kızıl 2014.
- Eren, G., Türkiye’de Yerel ve Küresel Kültür Politikaları (Kültür Bakanlığı Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale 2008.
- Hülür, H., *Sosyoloji Kuramları*, De Ki Yay., Ankara 2014.
- Karaman K., “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”, *SDÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21 (2010) s. 227-236.
- Monguş, M., “Konfesyionalnaya situatsiya v postsovetskoy Tuve”, *Acta Slavica Iaponica Slav Araştırma Dergisi*, C 26 (2011), s. 191–204.
- Mutlu, E., *İletişim Sözlüğü*, Ark Yay., 3.Baskı, Ankara 1998.
- Nur uulu, D. – Osmonov, O – Alimova, K., “Kırgızstan Tarıhı”, İTS “Teknik”, Bişkek 2009.
- Pimenova, K., *Vozrojdeniye i Transformatsii Traditsionnoy Verovaniy i Praktik Tuvintsev v Postsovetskiy Period*, Doktora Tezi, N.N. Mikluho-Makkaya Etnoloji ve Antropoloji Enstitüsü Yay., Moskova 2007.
- Sokolov, A., *Obşaya teoriya sotsiyalnoy kommunikatsii*, Mihaylov Yayınevi, Sankt-Peterburg 2002.

Toplumsal İletişim Açısından Türk Dünyasında Ritüellerin
Rolü: Kırgız ve Tıva Türklerinde Kullanılan Günlük Ritüellerin
Kıyaslamalı Analizi

683

Soltonoev, B., “Kırgız Tarihı”, “ARHI” İnnovatsiyalık Borboru, Bişkek 2003.

Topçuoğlu, A., “Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması”, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2010.

Tril, Yu., “Ritual v traditsionnoy kulture”, A.İ. Gertsen Rus Devlet Pedagoji Üniversitesi Yay., S. 2, Moskova 2008.

Yuşa, C., “Obryadı detskogo siklau Tuvitsev: Traditsii i Sovremennost, *Sibir Sosyal Bilimler Dergisi*, No. 3, s. 111-115, Novosibirsk 2006.

